

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

רחיצה בשבת - המשך

(מ' א') **אתמר**, חמין שהוחמו מערב שבת¹ - (4) רב אמר: למחר רוחץ בהן כל גופו אבר אבר (בפני עצמו). ורק רחיצת כל גופו יחד נאסרה. (2) ושמואל אמר: לא התירו לרחוץ אלא פניו ידיו ורגליו.

תניא כוותיה דשמואל: חמין שהוחמו מערב שבת, למחר רוחץ בהן פניו ידיו ורגליו, אבל לא כל גופו אבר אבר. ואין צריך לומר חמין שהוחמו ביום טוב (שחמורים מחמין שהוחמו בערב שבת).

תנו רבנן (בתוספתא): מרחץ (שהוסק) שפקקו נקביו מערב שבת, למוצ"ש רוחץ בו מיד. פקקו נקביו מערב יום טוב, למחר (ביום טוב) נכנס ומזיע ויוצא ומשתטף בבית החיצון.

אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא: בתחילה היו רוחצין בחמין שהוחמו מערב שבת. התחילו הבלנים להחם בשבת, ואומרים מערב שבת הוחמו. אסרו את החמין, והתירו את הזיעה. ועדיין היו רוחצין בחמין, ואומרים מזיעין אנחנו. אסרו להן את הזיעה, והתירו חמי טבריה. ועדיין היו רוחצין בחמי האור, ואומרים בחמי טבריה רחצנו. אסרו להן חמי טבריה, והתירו להן את הצונן. ראו שאין הדבר עומד להן, התירו להן חמי טבריה, וזיעה במקומה עומדת (לאיסור).

אמר רבא: האי מאן דעבר אדרבנן, שרי למיקרי ליה עבריינא.

(מ' ב') **תנא**: אמבטיאות של כרכים, מטייל בהן (בשבת לפי דרכו), ואינו חושש (שיאמרו שנכנס להזיע). (ומבאר) דווקא כרכין, אבל דכפרים - לא. מאי טעמא? כיוון דזוטרינ נפיש הבליהו².

תנו רבנן: מתחמם אדם כנגד המדורה (בשבת), ויוצא ומשתטף (אח"כ) בצונן. ובלבד שלא ישתטף בצונן ויתחמם כנגד המדורה, מפני שמפשיר (ומחמם) מים שעליו.

תנו רבנן: מיחם אדם אלונטית (מגבת), ומניחה על בני מעים בשבת, ובלבד שלא יביא קומקומוס של מים חמין, ויניחנו על בני מעים בשבת (שמא יישפכו עליו, ונמצא רוחץ בשבת בחמים³). ודבר זה אפילו אסור מפני הסכנה (שמא ייכווה מהמים).

שיטות הראשונים

רחיצה בשבת בחמין שהוחמו בערב שבת: פסקו כל הפוסקים כשמואל דתניא כוותיה, שלא התירו לרחוץ כל גופו איבר איבר במים שהוחמו מערב שבת, רק פניו ידיו ורגליו. ומדברי הרא"ש משמע דפניו ידיו ורגליו לאו דווקא, דהוא הדין לשאר איברים דשרי כל שאינו רוחץ כל גופו⁴. והמאירי כתב שאפילו איבר אחד חוץ מפניו ידיו

1. מחלוקת התנאים לעיל היתה לגבי רחיצת כל גופו כאחד. וכאן נחלקו ברחיצה חלקית או מדורגת.

2. הר"ף לא הביאו. והר"ן כתב שנראה שהשמיטה לפי שאין השיעור שבין כרכים לכפרים ברור.

3. רש"י. וראה להלן.

4. ממה שכתב הרא"ש בפרק תינוקות (הל' מקוואות סי' לז) ומחממת קיתון של מים להדיח בית הסתרים ובית הקמטים, כבית הלל (ביצה כ"א ב') דמתירין להחם חמין ביום טוב לרגליו אבל לא כל גופו. עד כאן. משמע דפניו ידיו ורגליו לאו דוקא. דאף על גב דהתם יום טוב והכא שבת, אין זה מדברים שבין יום טוב לשבת. ב"י (ועיי"ש שדן בדברי רש"י). ושם נוטה לדעה זו.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דנליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

ורגליו, אסור לרחוץ.

רחיצה בחמי טבריה במים חמים בשבת: משמע בגמרא שבחמי טבריה מותרת הרחיצה אפילו לכתחילה. וכתב בספר התרומה דבחמי טבריה התירו לרחוץ אפילו כל גופו יחד⁵. וכתבו עוד התרומה וסמ"ג שאינו מותר בחמי טבריה, אא"כ הם בקרקע⁶. וכן פסק השו"ע⁷.

רחיצה בחמי טבריה במקום מקורה: גרסינן להלן (פרק חבית, קמ"ז א') במשנה: הרוחץ במי מערה (חמים), ובמי טבריא וכו'. ומדייק, קתני מי מערה דומיא דמי טבריא. מה מי טבריא חמין, אף מי מערה חמין, (ואמר התנא) "הרוחץ", דיעבד אין, לכתחילה לא (יתרחץ). וקשה, שכאן אומרת הגמרא שרחיצה בחמי טבריה מותרת לכתחילה.

וביאר הגאונים, רי"ף ורמב"ם, שבמקום מקורה, אפילו בחמי טבריה אסורה רחיצה וזיעה (והיינו פרק חבית). ודעת הרמב"ן, רשב"א, רבנו יונה ורא"ש, שבחמי טבריה מותרת הרחיצה אף במקום מקורה. ואף הזיעה שנאסרה רק משום לתא דרחיצה, מותרת שם. ולקמן (פרק חבית) איירי במי מערה של חמי האור⁸. והשו"ע⁹ פסק בשם יש אומרים כרי"ף וסיעתו. ובשם יש אומרים כרמב"ן וסיעתו.

לא ישתטף בצונן ויתחמם כנגד המדורה, מפני שמפשיר מים שעליו: כתב הרא"ש: לכך צריך אדם לזהר אחר שנטל ידיו שלא יחמם אותם נגד המדורה עד שינגבם תחלה. וכן כתב המרדכי. אבל הרמב"ן כתב דמשום גזירת מרחצאות נגעו בה, שנמצא כרוחץ במים פושרין. אבל משום הפשרה עצמה מותר¹⁰. וכן מבואר ברמב"ם¹¹. והשו"ע¹² כתב בשם יש אומרים כהרא"ש והמרדכי.

גזירת מרחצאות: מרש"י משמע שגזרו על כל מעבר במרחץ, אם יכול לבוא לידי זיעה. ומדברי רמב"ם משמע שהגזירה היתה רק לנכנס להזיע¹³. וכן סתם השו"ע¹⁴. והרמ"א פסק כרש"י.

5. וכתב הב"י, שכן משמע מדנקט לשון רחיצה, דקתני היו רוחצין בחמי האור ואומרים בחמי טבריה רחצנו וסתם רחיצה היא רחיצת כל הגוף ומשמע נמי שהוא נכנס לתוך המים שזה נקרא רחיצה
6. וכתב הב"י, וטעמא דמסתבר הוא, דכל שהוא בכלי לא מינכר בין חמי האור לחמי טבריה.
7. או"ח שכו,א. מקורות - התרומה (ס"ו רלג). סמ"ג (לאוין סה).
8. שדרכם היה לחמם מים בע"ש ולשימם במערה מקורה לשמור חומם. ב"י (או"ח שכו,ב).
9. או"ח שכו,ב.
10. וראה להלן מש"כ בשם הרמב"ן בסוגיא הבאה.
11. ב"י או"ח שכו,ה (ע"פ המגיד משנה). וז"ל הרמב"ם (הובא להלן):...אבל אינו משתטף כל גופו בצונן, ובא ומתחמם כנגד המדורה, מפני שמפשיר מים שעליו, ונמצא כרוחץ כל גופו בחמין. וראה מג"א (שכו,ה) חידוש בהבנת דברי הרמב"ם (הובא במשנ"ב שם). אבל מפשטות לשון הגר"א משמע דטעם הרמב"ם משום דלא היה על הפשר שם איסור, לכך סבירא ליה דהוא כחמין שהוחמו בערב שבת, דגם שם לא היה על עצם החימום איסור, ולא גזרו רק על כל גופו. ולפי זה במים שהופשרו בשבת (היינו, שלא היה יד סולדת בהן) אין איסור לדעת הרמב"ם רק רחיצת כל גופו, אבל לא רחיצת פניו ידיו ורגליו (כ"כ שם בשעה"צ אות ח).
12. או"ח שכו,ה.
13. זה לשונו: "מפני מה אסרו חכמים להקנס למרחץ בשבת? מפני הבלגנין שהיו מחמין חמין בשבת ואומרים 'מערב שבת הוחמו'. לפיכך גזרו שלא יקנס אדם למרחץ בשבת, אפילו להזיע..."
14. או"ח שכו,יב. מקורות - רמב"ם (הל' שבת כב,ב).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות שבת, סימן שכו)

- א. אסור לרחוץ כל גופו, אפלו כל אבר ואבר לבד, אפלו במים שהוחמו מערב שבת, בין אם הם בכלי בין אם הם בקרקע; ואפלו לשפך המים על גופו ולהשתטף, אסור; אבל מתר לרחוץ בהם פניו ידיו ורגליו. הגה: או שאר אברים, כל שאינו רוחץ כל גופו (בית יוסף בשם הרא"ש פרק תינקת). והני מלי בחמי האור, אבל בחמי טבריא מתר לרחוץ אפלו כל גופו יחד, ואין צריך לומר בצוננין. והא דשרי בחמי טבריא, דוקא בקרקע, אבל בכלי, לא, דאיתי לאחלופי בחמי האור.
- ב. יש אומרים דהא דשרי בחמי טבריא דוקא כשאין המקום מקרה, אבל אם המקום מקרה, אסור משום דאיתי לידי זעה ואסור. ויש אומרים דמתר להזיע בחמי טבריא.
- ד. לא ישתטף אדם בצונן כל גופו ויתחמם כנגד המדורה, מפני שמפשיר מים שעליו ונמצא פרוחץ כל גופו בחמין; אבל מתר להשתטף בצונן אחר שנתחמם אצל האש.
- ה. יש אומרים שצריך לזהר שלא לחמם ידיו אצל האש אחר נטילה, אם לא ינגבם תחלה יפה.
- ו. אסור לתן על גבי בטנו כלי שיש בו מים חמין, ואפלו בחל, מפני הסכנה שפעמים שהם רותחים. אבל מתר להחם בגד ולתנו על בטנו (טור).
- ז. הרוחץ בנהר, צריך שינגב גופו יפה כשעולה מהנהר, מפני שלא ישארו המים עליו ויטלטלם ד' אמות בכרמלית, לפי שהעולה מן הריחצה יש רבוי מים על גופו; אבל ההולך ברשות הרבים ומטר סוחף על ראשו ועל לבושו, לא הקפידו בו.
- יא. מרחץ שסתמו נקביו מערב שבת, למוצאי שבת רוחץ בו מיד; אבל אם לא סתמו נקביו אף על פי שמאליו הוחם בשבת, צריך להמתין לערב בכדי שיעשו לפי שאסור לעשות כן, גזרה שמא יחתה בגחלים.
- יב. אסור לכנס למרחץ, אפלו להזיע (ויש אומרים דאפלו לעבר במרחץ במקום שיכול להזיע, אסור) (רש"י וטור).

רחיצה בבריכה

- (מ' ב') אמר רבי זירא: אנא חזיתיה לרבי אבהו דשט באמבטי (בשבת), ולא ידענא אי עקר, אי לא עקר¹⁵.
- (ומקשה) פשיטא דלא עקר, דתניא: לא ישוט אדם בבריכה מלאה מים, ואפילו עומדת בחצר!
- (ומתיר) לא קשיא, הא (דאסיר כשעקר) דלית ליה גידודי, הא דאית ליה גידודי.

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות שבת, סימן שלט)

- ב. אין שטין על פני המים, אפלו בבריכה שבחצר, מפני שכשהמים נעקרים ויוצאים חוץ לבריכה דמי לנהר. ואם יש לה שפה סביב, מתר, דכיון דאפלו נעקרו המים השפה מחזרת אותם למקומם הוי ליה ככלי וליכא למגזר ביה שמא יעשה חבית של שיטין.

15. לא ידענא אי עקר: לרש"י פירושו אם עקר רגליו מן הארץ, דקסבר כי תנן (ביצה ל"ו ב') אין שטין על פני המים, בנהר גדול תנן, דאיכא למגזר שמא יעשה חבית של שיטין, כדאמרינן התם, אבל באמבטי לא (וכל היכא דאיכא גידודי הוה ליה ככלי, ובכלי לא אסרו לשוט, דליכא למגזר שמא יעשה חבית של שיטין. ר"ן). ורי"ף ורמב"ם פירשו אם עקר המים ממקומם למחוץ לבריכה (שכשנמשכים חוץ לבריכה, בחצר, אסור, דדמי לנהר, והוי בכלל גזירה שאין שטין על פני המים. וכשאית ליה גידודי שרי, דאי נמי עקר להו למי, הא איכא גידודי דמהדרי להו. ר"ן).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דנליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

חימום והפשרת מים ושמן כנגד המדורה

(מ' ב') **תנו רבנן:** (4) מביא אדם קיתון מים ומניחו כנגד המדורה, לא בשביל שיחמו, אלא בשביל שתפיג צינתו. (2) רבי יהודה אומר: מביאה אשה פך של שמן ומניחתו כנגד המדורה לא בשביל שיבשל, אלא בשביל שיפשר. (3) רבן שמעון בן גמליאל אומר: אשה סכה ידה שמן ומחממתה כנגד המדורה, וסכה לבנה קטן ואינה חוששת (אבל להפשירו בפך כדרך שעושה בחול אסור, ודלא כרבי יהודה המתיר).

בביאור המחלוקת פליגי אמוראי (אם נחלקו התנאים בשמן אם יש בו בישול, והפשרו אם זהו בישול, ואם כלאחר יד מותר). אמר רב יהודה אמר שמואל: אחד שמן ואחד מים, יד סולדת בו - אסור. אין יד סולדת בו - מותר (כדעת רבי יהודה, ששמן יש בו משום בישול. ושרק בבישול חייב, אבל הפשרו לא זהו בישול). (ומבאר) והיכי דמי יד סולדת בו? כל שכריסו של תינוק נכוית (מחמתו).

אמר רבי יצחק בר אבדימי: פעם אחת נכנסתי אחר רבי לבית המרחץ (ובחמי טבריה שלא נאסרו), ובקשתי להניח לו פך של שמן באמבטי (להפשירו), ואמר לי טול (מן המים שבאמבטי) בכלי שני (שיצטננו מעט, דכלי שני אינו מבשל) ותן (את הפך לתוך אותו כלי שני).

ומדייק, שמע מינה תלת: שמע מינה שמן יש בו משום בישול (ולכן אסר להניח הפך באמבטי). ושמע מינה כלי שני אינו מבשל. ושמע מינה הפשרו (במקום הראוי לבישול) זהו בשולו (ולכן אסר רבי אפילו רק להפשירו באמבטי).

שיטות הראשונים

אם יש בישול בשמן, והפשרו אם זהו בישול: פסק הרמב"ם כרבי יהודה, ששמן יש בו משום בישול, והפשרו לא זהו בישול. וכן פסק השו"ע¹⁶.

מביא אדם קיתון מים ומניחו כנגד המדורה: מדברי רש"י ורמב"ם משמע שמותר להניח את המים אפילו במקום קרוב למדורה, שאם יונחו שם זמן רב יתבשלו לגמרי, כל עוד נזהר הוא שלא יעמדו שם אלא עד שתפוג צינתם. וכתבו רשב"א ור"ן דאפילו לפי סברא זו על גבי האש ממש אסור, מפני שנראה כמבשל¹⁷. **והרמב"ן** כתב דלהפשיר, אפילו על גבי המדורה, מותר. ודעת רשב"א ורא"ש, שלא התירו להפשיר אלא במקום שאין היד סולדת בו¹⁸. וכן פסק השו"ע¹⁹.

16. או"ח שיחיד. מקורות - רמב"ם (הל' שבת כב,ד).

17. דהא אפילו תבשיל שנתבשל כל צרכו אף על פי שמצטמק ורע לו אסרו להחזיר בכירה שאינה גרופה וקטומה, וכל שכן לתת לכתחלה ואפילו להפשיר. אלא ודאי לא התירו כאן אלא כנגד המדורה בלבד.

18. אבל במקום שהיד סולדת בו, אפילו להפשיר אסור, גזירה שמא יניח שם עד שיתבשל. והכי איתא בירושלמי: רשב"א. והרא"ש כתב: תימה מאי שנא הכא דשרינן להשימ קיתון של מים אצל המדורה בשביל שתפיג צינתו, ואי לאו משום דמבשל בשבת, הוה שרי אפילו יד סולדת בו! ושמן למאן דאמר לית ביה משום בשול אפילו יד סולדת בו שרי! ולעיל אסרינן להשימ על גבי כירה אף על פי שגרופה וקטומה, אע"פ שהתבשיל נתבשל מערב שבת ולית ביה משום בשול. וי"ל דיש לחלק בין להשימ על גבי כירה למדורה, דהא קדירה על גבי כירה אסור, אבל אצל המדורה שרי משום דדמי לסומך ושרי. עיי"ש.

19. או"ח שיחיד. מקורות - רא"ש (סי' י). רשב"א (מ' ב', ד"ה מביא אדם). רמב"ן (מ' ב', ד"ה ובלבד).

